

Сергієнко Г.В. Идеографічні групи концепту БОГ/GOD/GOTT на матеріалі паремій /
Г.В. Сергієнко // Матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної інтернет-
конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб.
наук. праць. - Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 31. – С. 542-548

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 81`23

Сергієнко Ганна

(Мелітополь, Україна)

ІДЕОГРАФІЧНІ ГРУПИ КОНЦЕПТУ GOTT/GOD/БОГ НА МАТЕРІАЛІ ПАРЕМІЙ

Анотація

У контексті концептуалізації й категоризації світу, формування різних структур знання й способів їхньої репрезентації в мові, по-новому ставиться проблема співвідношення значення й змісту слова. Робота була виконана на базі німецької, англійської і української мов, що є актуальним за сучасних умов глобалізації. Об'єктом дослідження є концепт GOTT/GOD/БОГ, який є одним з базових для кожної культури в світі і знаходить свою реалізацію у пареміях, що вказує на його значну роль у повсякденному житті німецькомовного, англomовного та україномовного загалу.

Ключові слова: концептологія, GOTT/GOD/БОГ, когнітивна лінгвістика, концепт, паремія.

Abstract

In the context of conceptualization and categorization of the world, the formation of different structures of knowledge and the ways of their representation in the language, the problem of correlation of the meaning and content of the word is newly raised. The work was done on the basis of German, English and Ukrainian languages, which is relevant to the current conditions of globalization. The object of

research is the concept GOTT/GOD/GOD, which is one of the basic for each culture in the world and finds its implementation in proverbs, which points to its significant role in the everyday life of the German-speaking, English-speaking and Ukrainian-speaking community.

Key words: Conceptology, GOTT/GOD/GOD, cognitive linguistics, concept, proverb.

У контексті концептуалізації й категоризації світу, формування різних структур знання й способів їхньої репрезентації в мові, по-новому ставиться проблема співвідношення значення й змісту слова. Когнітивна лінгвістика, як нова система вивчення мовних явищ, не заперечує досягнутого в лінгвістиці раніше, але інтегрує отримане знання, виводячи його в зовсім іншу площину.

Появу базового поняття когнітивної лінгвістики – терміну «концепт» у вітчизняній лінгвістичній школі пов'язують з іменем Сергія Олексійовича Аскольдова-Алексєєва. У 1920-х роках він розробляв теорію концепту, котра наприкінці ХХ ст. виокремлюється у самостійну галузь науки – концептологію [1].

Концепт розуміється як багатомірне ментальне утворення, «значення» польова структура, у яку входять різні аспекти знання й досвіду, у тому числі: світоглядний, раціональний, емотивний, культурологічний [2-3].

Актуальність теми статті пояснюється значущістю концепту GOTT/GOD/БОГ в християнській культурі носіїв німецької, англійської та української мов і його безумовною цінністю в цивілізації в цілому, оскільки світову спільноту все частіше зворушують жахливі міжетнічні конфлікти на релігійному підґрунті. Нагальною потребою сучасної лінгвістики є дослідження культурологічних чинників, котрі зумовлюють різницю у світосприйнятті та світовідбитті так званих «згустків культури», вербалізованих у мові – концептів, здатних допомогти у вирішенні проблем міжкультурного спілкування, котре потерпає від комунікативних збоїв через розбіжності

поглядів на світ. Вивчення фрагментів німецькомовної, англомовної та україномовної картин світу сприятиме поступовому усуненню таких кордонів непорозуміння.

Об'єктом дослідження є концепт GOTТ/GOD/БОГ, вербалізований в німецькомовних, англомовних та україномовних прислів'ях та приказках.

Предметом дослідження є універсальні й специфічні характеристики структури концепту GOTТ/GOD/БОГ, способи й засоби його мовної реалізації, що спільним впливом створюють значення «надприродна, духовна субстанція або єство з найвищим ступенем могутності і необмеженими сферами впливу».

Матеріалом дослідження стала суцільна вибірка з німецькомовних, англомовних та україномовних прислів'їв та приказок різних епох.

Були використані методи когнітивної інтерпретації емпіричного матеріалу, психолінгвістичні методи обробки асоціативного матеріалу, контекстологічний аналіз, метод порівняльного аналізу.

Мета даного дослідження – визначення своєрідності концепту GOTТ/GOD/БОГ, специфіки його вербалізації і категоризації в німецькомовній, англомовній та україномовній картинах світу.

Лінгвокогнітивне дослідження, при якому когнітивна інтерпретація результатів дослідження мовної картини світу використовується для опису первинної, когнітивної картини світу, є одним з найбільш продуктивних методів вивчення національної концептосфери в сучасній гуманітарній науці. Детальна розробка методології лінгвокогнітивного аналізу, яка, спираючись на власне мовні факти, давала б когнітивну і культурологічну інформацію, що розкриває різні сторони втілених мовою концептів, є одним з актуальних завдань когнітивної лінгвістики.

Концепт GOTТ/GOD/БОГ знаходить свою реалізацію у пареміях, що вказує на його значну роль у повсякденному житті німецькомовного, англомовного та

україномовного загалу. Дійсно, людям при повсякденному спілкуванні притаманне використання прислів'їв та приказок і часто вони марковані саме біблеїзмами.

Ідеографічні групи концепту GOTT/GOD/БОГ були сформовані на основі суцільної вибірки з 24 джерел різного типу [4-27]. Було виділено групи повних та неповних еквівалентів. Серед повних еквівалентів не було знайдено такої паремії, що зустрічалася б у всіх трьох досліджуваних мовах, натомість у групі неповних еквівалентів таких паремій виявилось шість: 1. Чоловік міркує, а бог керує./ *Man proposes, God disposes./ Der Mensch denkt, Gott lenkt.* 2. Дав бог хліб, як зубів не стало./ *The gods send nuts to those who have no teeth./ Gott gibt Bohnen (Nüsse) dem, der keine Zähne hat.* 3. На язиці Бог, а в душі чорт./ *God in his tongue, and the devil in his heart./ Gott auf der Zunge und den Teufel im Herzen.* 4. Дав бог роток, дасть і кусок./ *God sends never the mouth, but the meat with it./ He that sends mouths, sends meat.* 5. Бог довго жде, та тяжко карає./ *God stays long, but strikes at last./ Gott geduldet sich lange, aber straft auch bitter.* 6. Кого Бог хоче покарати, то перше розум відійме./ *Whom God will destroy, he first make mad./ Wenn strafen will die Gotteshand, so nimmt sie einem den Verstand.* Окрім вищеперерахованих, було виявлено 30 пар повністю еквівалентних та 23 пари частково еквівалентних прислів'їв.

Матеріал, що не вдалося віднести ні до однієї з попередніх груп, був розділений на групи та підгрупи за спільною суттю. Було виділено такі основні групи: 1. Відношення між роллю у житті людини діяльності Бога і діяльності самої людини; 2. Як Бог дає блага і виконує прохання; 3. Воля Бога; 4. Що дає людині віра у Бога; 5. Божа кара та Божа милосливість; 6. Ставлення Бога до різних людей; 7. Мудрість Бога у негативних сторонах життя людини; 8. Бог та церква, церковнослужителі, релігійність; 9. Бог та диявол; 10. Бог як довершена та недовершена істота; 11. Інші характеристики Бога.

Було виявлено, що у основних ідеографічних групах є антонімічні паремії, тож їх було розділено градаційно на підгрупи. Була підрахована кількість

паремій у кожній з трьох досліджуваних мов, тож можна прослідкувати різницю між сприйняттям Бога у свідомостях носіїв кожної з них.

Цікаво, що ідеографічна підгрупа «Неможливо силою взяти щось у Бога, він нікому нічого не зобов'язаний давати» представлена порівняно великою кількістю українських прислів'їв та приказок, але не має ні одного аналогу з німецької або англійської мови. Натомість група «Бог та диявол є невід'ємними один від одного» широко представлена англійськими та німецькими пареміями, та не включає в себе ні одного прикладу з української.

Отже було встановлено, що концепт GOTТ/GOD/БОГ об'єктивується у німецькомовній, англомовній та україномовній свідомостях вельми широко та суперечливо.

Табл. 1

ІДЕОГРАФІЧНІ ГРУПИ КОНЦЕПТУ GOTТ/GOD/БОГ

Ідеографічні групи	Україн-ська мова	Англій-ська мова	Німе-цька мова
	Кількість паремій		
Повні еквіваленти.	2	29	29
Часткові еквіваленти.	19	22	23
Відношення між роллю у житті людини діяльності Бога і діяльності самої людини			
Людина повинна діяти тільки сама і взагалі не покладатись на Божу допомогу.	3	–	–
Допомога людини є кращою, ніж побажання Божої допомоги.	–	2	1
Людина сама повинна про себе дбати, але також вірити і надіятись на Бога.	17	5	1

Бог допомагає тим, хто докладає зусиль.	4	9	9
Бог дає усе необхідне або все, що людина має – первісно йде від Бога. Але щоб користуватись даним благом людина повинна також докласти зусиль.	1	3	22
Пасивна віра у те, що саме існування людини гарантує Божу допомогу.	8	4	1
Як Бог дає блага і виконує прохання			
Бог не дає те, що бажає людина або дає тільки частину.	3	–	1
Неможливо силою взяти щось у Бога, він нікому нічого не зобов'язаний давати.	7	–	–
Бог не допомагає, коли у цьому немає необхідності.	–	2	–
Бог дає непотрібне або те, чим людина не зможе скористуватись.	1	1	6
Бог розділяє блага нерівномірно або даючи одному забирає в іншого.	7	–	6
Бог розділяє блага рівномірно, справедливо або за потребами.	1	–	6
Бог дає і добре, і погане поперемінно або й одночасно.	1	2	3
Бог допомагає, але заслуги за це присвоюють різні люди.	1	2	4
Бог дає людині те, що вважає за потрібне.	4	–	6
Якщо Бог вирішив щось дати людині, то ніщо не зможе цьому завадити.	6	2	5
Бог дає все у свій час.	–	2	2
Бог не дає одній людині всього.	–	–	1

Бог дає кожному своє.	–	–	4
Бог допоможе, дасть, виправить.	1	–	2
Бог виконує прохання людини, якщо та його просить.	2	1	2
Бог допомагає вдячним людям.	–	–	5
Бог дає багато і навіть більше, ніж у нього просять.	1	–	3
Воля Бога			
Божа воля понад людським розумінням.	2	3	4
Воля Бога є абсолютною.	6	4	5
Протиставлення волі людини та волі Бога, у якому остання є керуючою.	8	5	2
Супроти Божої волі нічого не відбувається.	10	2	2
За Божої волі можливо все.	4	4	2
Бог може раптово звеличити людину, якщо на те його воля.	2	1	–
Що дає людині віра у Бога			
Якщо Бог з людиною, то вона здатна на все, що завгодно.	5	3	3
Якщо Бог з людиною, то вона отримує підтримку, щастя, успіх або інші блага.	2	5	7
Якщо людина йде проти Бога, то і Бог стає проти людини.	1	–	–
Божа кара та Божа милостивість			
Від Божої кари неможливо сховатись.	8	1	–
Бог суворий і має багато способів покарати людину.	5	4	4
Божа кара неминуча, але настає повільно.	6	4	7
Судити має Бог, а не людина.	2	1	1

Людський суд і помста можливі з дозволу Бога.	2	–	1
Бог милостивий.	9	6	2
Ставлення Бога до різних людей			
Бог прихильно ставиться до людей, що розумно витрачають гроші.	–	4	–
Бог нагороджує тих, хто допомагає знедоленим.	1	4	3
Для Бога немає різниці, чи людина багата, чи бідна.	1	1	2
Бог допомагає багатим.	–	3	1
Бог допомагає бідним.	–	1	–
Бідні люди є ближчими до Бога.	2	7	1
Але у будь-якому випадку кожна людина повинна мати стільки багатств, скільки їй судилось.	–	1	–
Деякі інші групи людей також є більш близькими до Бога.	1	5	2
Були знайдені паремії, що спростовують попередні, у яких жінка виступає як близька до Бога істота.	2	–	1
Бог допомагає сильним.	1	2	2
Бог не в силі, а в правді.	1	–	–
Бог допомагає слабким.	7	4	4
Бог винагороджує за праведне життя та дії.	11	5	5
Особливо цінними і близькими до Бога є певні чесноти.	4	5	4
Особливо караються Богом певні негативні риси ті дії.	6	5	7

Але дурням Бог допомагає.	4	1	2
Або Бог марно бореться з дурістю.	–	1	1
Бог допомагає лінивим.	3	–	1
Бог ставиться до людей однаково й не звертає увагу на будь-які риси та відмінності.	–	1	2
Ставлення Бога до тих людей, кому він надає перевагу (позитивні наслідки).	–	3	1
Ставлення Бога до тих людей, кому він надає перевагу (негативні наслідки).	1	3	1
Бог відкритий до всіх, хто готовий його прийняти.	1	1	3
Бог піклується про всіх.	–	1	2
Мудрість Бога у негативних сторонах життя людини			
Бог не дає випробувань, труднощів та лих, які не можна пережити або які не допоможе подолати.	6	7	18
Бог дає біду, перетворює щастя на нещастя або забирає те, що дав.	2	3	6
Люди винні у своїх проблемах, а не Бог.	3	–	1
Божа мудрість і воля навіть у негативних сторонах життя.	4	5	3
Все, що робить Бог – до кращого.	1	1	–
Бог та церква, церковнослужителі, релігійність			
Церква це Божий дім.	–	1	–
Протиставлення Бога і церкви або церковнослужителів.	4	2	3
У церкві Бога немає.	–	1	2

Священнослужителів більше хвилюють матеріальні блага та вигода.	2	1	–
Священнослужителі маніпулюють образом Бога і релігією.	1	–	3
Релігійність людини не завжди є запорукою праведності, доброти та інших чеснот.	8	7	2
Люди згадують Бога тільки коли зіштовхуються з труднощами.	7	4	1
Люди надають перевагу шинку, а не церкві.	3	–	–
Про згадування імені Бога без належної причини.	–	1	1
Про богохульство.	2	–	–
Бог та диявол			
Відношення між Богом та дияволом.	2	2	1
Бог щось дає, а диявол це псує або робить щось погане.	7	2	8
Диявол не може забрати те, що дає Бог.	1	1	–
Бог та диявол є невід’ємними один від одного.	–	4	2
Можна бути або з Богом, або з дияволом.	2	5	–
Бог як довершена та недовершена істота			
Бог як довершена істота.	6	2	5
Бог чує усі молитви.	1	1	–
Бог всемогутній.	1	–	2
Бог всевидячий.	5	1	2
Бог всюдисущій.	1	1	–
Бог як недовершена істота.	2	1	–
Бог не всемогутній.	1	–	–
Бог не всевидячий.	2	–	–
Бог не всюдисущій.	1	1	–

Разом люди сильніші за Бога.	2	–	–
Інші характеристики Бога			
Погляди на образ шляху, що по-різному пов'язаний з Богом.	5	–	–
Голос людей це голос Бога.	1	1	2
Бог постає в образі батька, а люди – в образі його дітей.	3	–	1
Бог є тільки один.	2	2	1
Інші характеристики Бога.	23	46	28
Гумор у пареміях.	7	2	4

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зинченко В.Г. Методы изучения литературы. Системный подход: Учеб. пособие : [Для студентов, аспирантов, преподавателей-филологов] / В.Г. Зинченко, В.Г. Зусман, З.И. Кирнозе. – М.: Флинта : Наука, 2002. – 200 с.
2. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке / Карасик В.И. // Языковая личность : культурные концепты : Сб. науч. тр. Волгоград – Архангельск : Перемена, 1996. – С. 3-16.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс/ Карасик В.И. – Волгоград : Перемена, 2002. С.166-205.
4. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка.— К.: Либідь, 1993.— 768 с.
5. Українські прислів'я і приказки. – Режим доступу : <http://aphorism.org.ua/>
6. Українські прислів'я і приказки. – Режим доступу : <http://prikazka.pp.ua/>
7. Українські прислів'я і приказки. – Режим доступу : <http://www.ridnavira.org/index.php/mifologiya/714-ukrainski-prykazky01>
8. Українські прислів'я і приказки. – Режим доступу : http://www.ukrlegenda.org/pryslivja_ta_prykazky.php

9. Українські прислів'я і приказки. – Режим доступу :
<http://vislovi.in.ua/index.php>
10. Agricola J. Siebenhundert und Fünzig Deutscher Sprichwörter. – Режим доступу : <http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/vd16/content/structure/993701>
11. Bartlett J. Early American Proverbs and Proverbial Phrases. – Режим доступу:
https://books.google.com.ua/books?id=EuvqPkAq2bkC&hl=ru&source=gs_navlinks_s
12. Bartlett J. Familiar Quotations. – Режим доступу :
http://www.gutenberg.org/files/27889/27889-h/27889-h.htm#OF_UNKNOWN_AUTHORS
13. Belfour J. A Complete Collection of English Proverbs. – Режим доступу :
https://books.google.com.ua/books?id=q-IyAQAAMAAJ&hl=ru&source=gs_navlinks_s
14. Bohn H. A Polyglot of Foreign Proverbs. – Режим доступу :
<http://www.gutenberg.org/files/51090/51090-h/51090-h.htm>
15. Bohn H. A Hand-book of Proverbs. – Режим доступу :
https://books.google.com.ua/books?id=5Go7AQAAMAAJ&hl=ru&source=gs_navlinks_s
16. Büchmann G. Geflügelte Worte. – Режим доступу :
<http://www.gutenberg.org/files/43759/43759-h/43759-h.htm>
17. Franck S. Sprichwörter, Schöne, Weise Klugreden. – Режим доступу :
http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11216894_00005.html
18. Franck S. Sprichwörterammlung. – Режим доступу :
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k679053/f1.item.r=gott.zoom>
19. Hazlitt W.C. English Proverbs and Proverbial Phrases compiled. – Режим доступу : <http://www.bartleby.com/>
20. Kent W. Proverbs of All Nations. – Режим доступу :
https://books.google.com.ua/books?id=PdxtAAAAMAAJ&hl=ru&source=gs_navlinks_s

21. Mawr E.B. Analogous proverbs in ten languages. – Режим доступа : <http://www.worldcat.org/title/analogous-proverbs-in-ten-languages/oclc/3657991>
22. Mieder W., Kingsbury S. A Dictionary of American Proverbs. – Режим доступа: https://books.google.com.ua/books?id=AbJ1tVGmiTgC&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
23. Mieder W. Proverbs Speak Louder Than Words. – Режим доступа: https://books.google.com.ua/books?id=DeSBgJzxZI0C&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
24. Preston T. Dictionary of English Proverbs and Proverbial Phrases. – Режим доступа : <https://www.gutenberg.org/files/39281/39281-h/39281-h.htm>
25. Ray J. A complete Collection of English Proverbs. – Режим доступа : https://books.google.com.ua/books?id=VuhDAAAACAAJ&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
26. Strauss E. Dictionary of European Proverbs. – Режим доступа : https://books.google.com.ua/books?id=86yPOGG3YfcC&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
27. Ward C. National Proverbs in the Principal Languages of Europe. – Режим доступа: https://books.google.com.ua/books?id=3FEWAAAAYAAJ&hl=ru&source=gbs_navlinks_s